

Tillitsbarometern

Levande rapport 3

Fördjupningsstudierna

Version 2, 2021

Kommande version: våren 2022

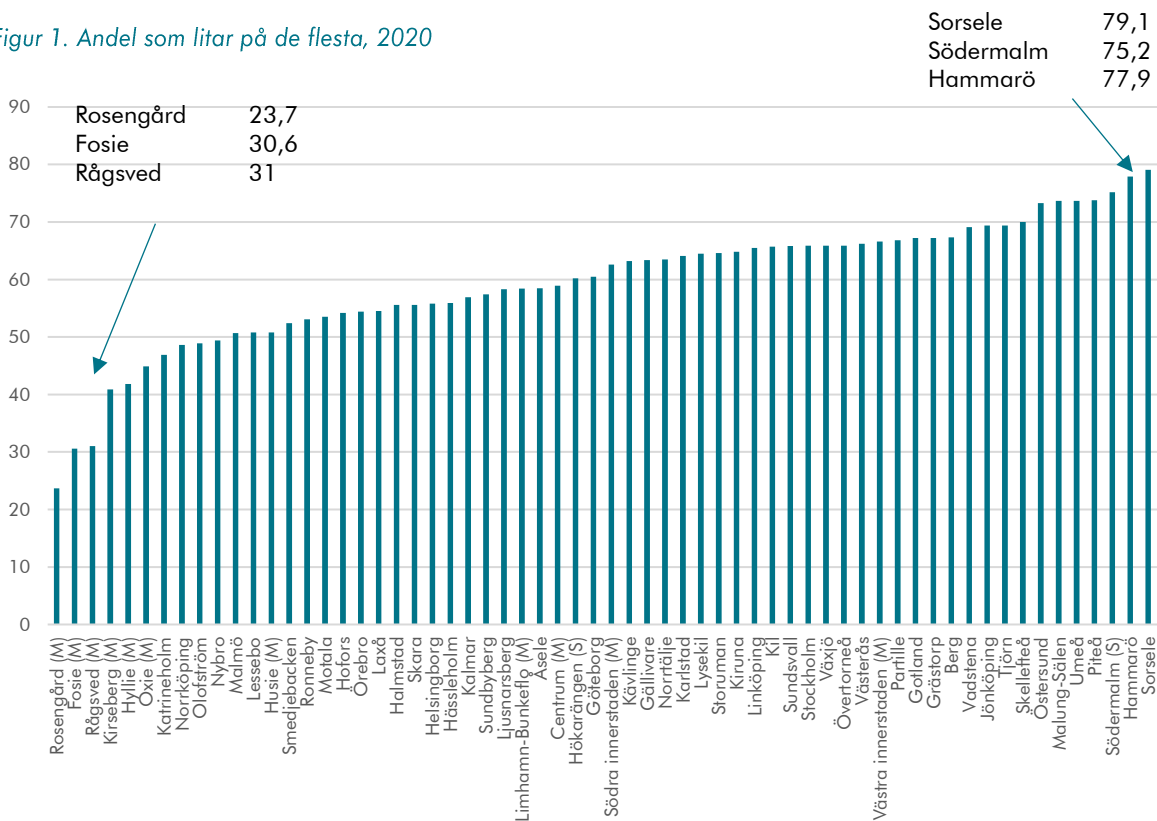
Samhällskontraktet och det svenska tillståndet

Sverige utmärker sig som ett högtillitssamhälle – ett av ett fåtal i världen. Även om tillit ibland förknippas med en naiv godtrogenhet är forskare i allmänhet tämligen överens om att hög tillit är en oerhörd komparativ fördel för ett samhälle. Detta gäller såväl den tillit medborgare har för varandra – den generella, sociala tilliten – som det förtroende vi har för våra gemensamma institutioner och lagbunden ordning, och tillika det förtroende som regering och myndigheter i sin tur har för medborgarna. Dessa tre dimensioner av tillit spelar alla stor roll för varför Sverige har varit ett samhälle där transaktionskostnader associerade med misstro och korruption har varit låga. Detta har gällt såväl våra sociala relationer som ekonomi och politik.

Icke desto mindre finns det idag skäl att ställa frågan om vi står inför en tillitskris. I våra nordiska grannländer talar man om det "svenska tillståndet" med både förundran och viss fasa. Detta har gällt såväl vår invandringspolitik som privatiseringen av välfärden och på senare tid även vår strategi för att bemöta Corona-pandemin. Vart är Sverige på väg? – undrar man. Även inom Sverige ställs frågan allt oftare. Det svenska samhällskontraktet står under tryck och frågan om statens förmåga att leverera sin del av detta kontrakt tycks bli alltmer relevant. De debatter som dominerar nyhetsflödet har handlat om ökad ojämlikhet; aningslös invandrings- och integrationspolitik; förnedringsvåld mot unga; om äldreomsorgens misslyckande under Coronakrisen; om klaner och den organiserade gäng-kriminaliteten som kopplas till framväxande parallellsamhällen i utsatta områden där många med utländsk bakgrund bor.

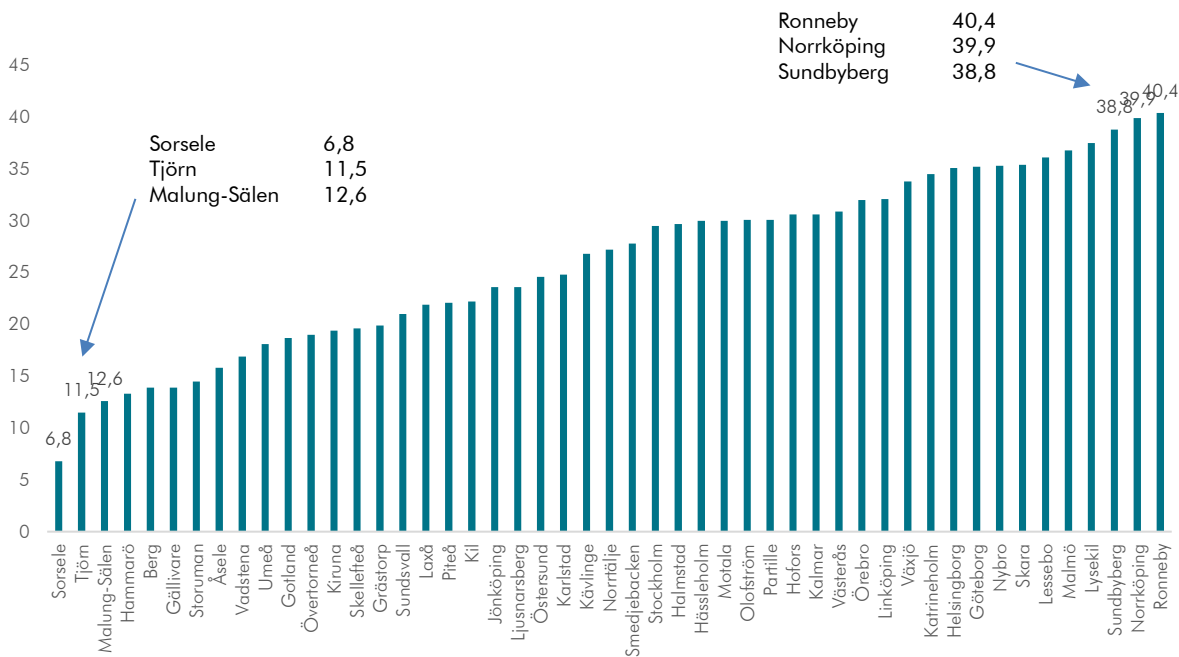
Att tala om ett generellt svenskt tillstånd är dock delvis missledande. Visserligen spelar nationell politik och gemensamma lagar och institutioner en viktig roll, men i viktiga hänseenden finns det inte "ett" Sverige utan framför allt en rad sinsemellan väldigt olika lokalsamhällen. Som vi har presenterat i *Levande Rapport 1: Tillitsbarometern*, ser man en dramatisk variation inom Sverige beträffande tillit och trygghet.

Figur 1. Andel som litar på de flesta, 2020

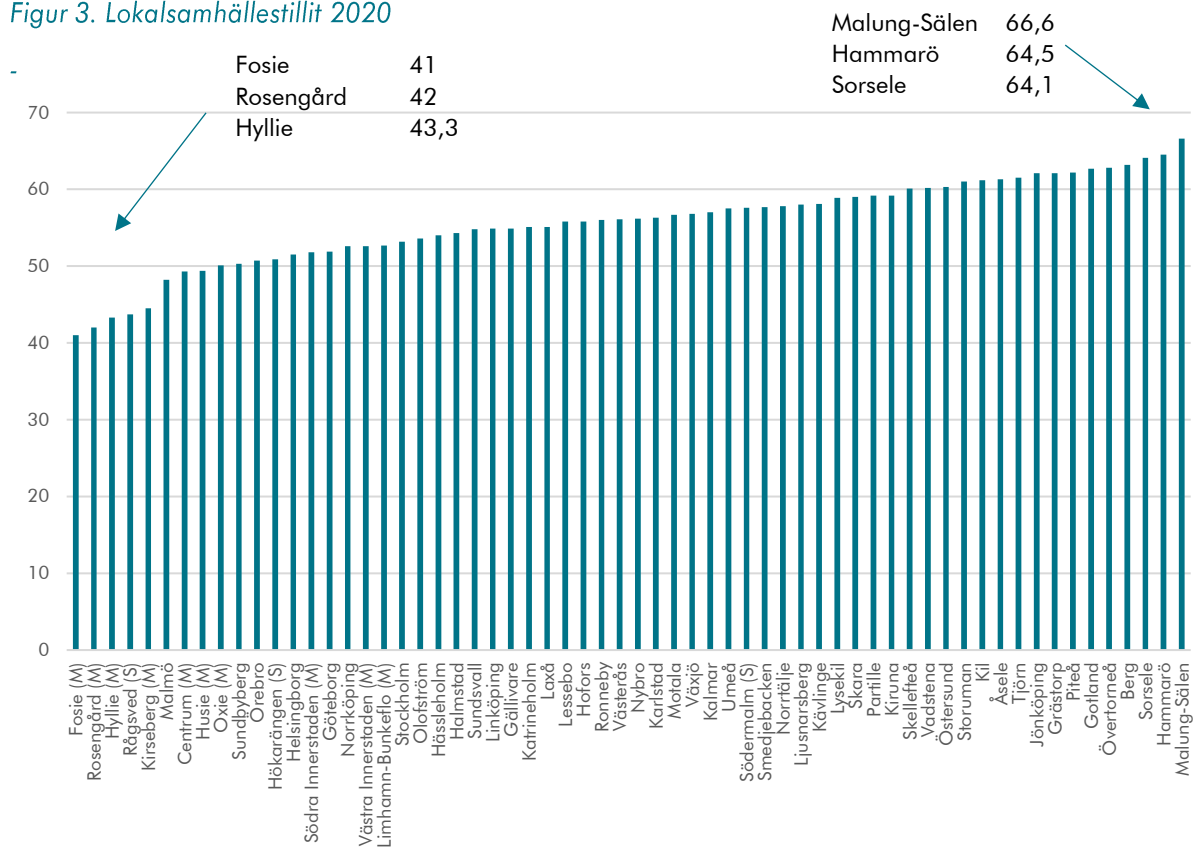
Tillitsbarometern, 2020. (M)= stadsdel i Malmö, (S)= Stadsdel i Stockholm.

Figur 2. Andel som känner sig mycket/ganska otrygga eller går aldrig ut ensam i mörker

Tillitsbarometern, 2020.

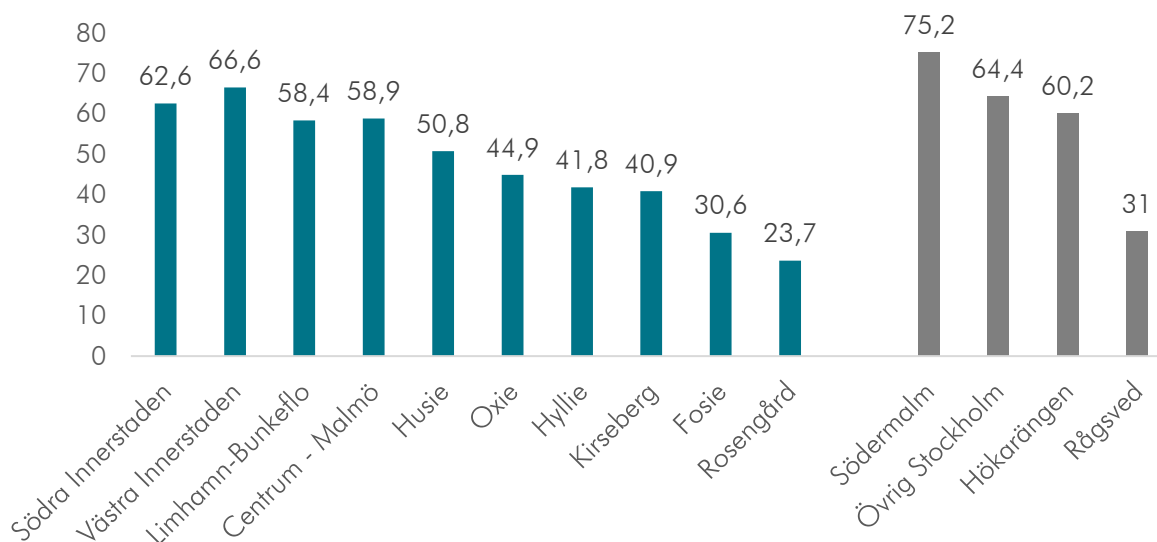
Figur 3. Lokalsamhällestilt 2020

Tillitsbarometern, 2020, (M)= stadsdel i Malmö, (S)= Stadsdel i Stockholm.

Att detta är fallet kommer även till uttryck i samhällsdebatten där oro över polarisering och segregering blivit allt vanligare. Skillnader mellan stad och land, mellan välmående innerstadsdelar och "utsatta" områden i förorter antyder en upplösning av det gemensamma Sverige i geografiska beståndsdelar. Vidare präglas denna uppsplätning av demografiska skillnader i termer av ålder, inkomst, utbildning, boendeform och ställning på arbetsmarknaden. Inte minst framstår unga, äldre och nyanlända flyktingar som speciellt sårbara, men variationen gäller även närhet och tillgång till centrala samhällsinstitutioner.

Figur 4. Andel som litar på de flesta, stadsdelar i Malmö och Stockholm

Tillitsbarometern, 2020

Denna variation omfattar den lokala staten och den lokala offentliga sektors utbud, inklusive skola, sjukvård, polis, högre utbildning, med mera. Den inkluderar också marknaden och den service och det utbud som näringsliv och kommersiella aktörer erbjuder, allt från bensinmackar till butiker, och som skapar möjlighet till såväl arbetsplatser i lokalsamhället som närhet till konsumtion. Vidare ser vi variation gällande det civila samhällets närvaro och kapacitet, de föreningar och organisationer som på olika sätt ger uttryck och form för politisk röst, medborgerligt engagemang och nonprofit-service, från körsång, teater och idrott till omsorg, gemenskap och social ekonomi.

Projektets upplägg

Mot bakgrund av den variation, splittring och polarisering som vi ser i våra data från *Tillitsbarometern* har vi designat en rad fördjupningsstudier som omfattar 8 kommuner och stadsdelar som också ingår i *Tillitsbarometern*: kommunerna Piteå, Ljusnarsberg, Lessebo och Ronneby samt stadsdelarna Södermalm och Rågsved i Stockholm och Limhamn-Bunkeflo i Malmö.

En stomme i detta projekt är resultaten från *Tillitsbarometern 1* (2009), *Tillitsbarometern 2* (2017) och *Tillitsbarometern 3* (2020). Fokus för boken är emellertid först och främst ett omfattande intervju-material som samlat in i de utvalda kommunerna och stadsdelarna. Målet med dessa fördjupningsstudier är att fånga, jämföra och analysera det svenska tillståndet i det lokala – i den verklighet och på den nivå där vi kommer så nära som möjligt de faktiska människor och lokala gemenskaper som utgör det svenska samhällets byggstenar och fundament. Man kan säga att vi genom dessa djupdykningar vill sätta kött på benen; att nå bortom siffror och tabeller för att synliggöra människorna och samhällena bakom graferna.

Studiens huvudpersoner är dels ett antal individer, dels ett antal lokalsamhällen. Vad gäller såväl persongalleriet som platserna har vårt mål varit att finna rätt balans mellan det unika och det representativa. Med den berömda boken *Habits of the Heart* (1986) av Robert Bellah och hans kollegor som inspiration och förlaga, är målet att skapa en modern version av Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige, med nedhopp i lokala miljöer. Likt *Habits of the Heart* är vår studie organiserad kring ett antal tematiker som vi belyser genom våra protagonisters personliga vittnesmål och reflektioner kring deras lokalsamhällen i synnerhet men också Sverige i allmänhet. Skillnaden mellan vår studie och *Habits of the Heart*, som utgick från att det fanns ett Amerika, är att vi lyfter just lokalsamhället och den stora variation och splittring som idag kännetecknar Sverige. För att åskådliggöra detta vill vi måla fram såväl enskilda samhällen som unika individer.

Platserna

Väldigt olika kommuner och stadsdelar framträder i denna studie. Vad som blir tydligt är att tillit, trygghet och framtidstro är kopplad till *den institutionella infrastrukturens täthet och stabilitet*. I Piteå och stadsdelen Södermalm i Stockholm, till exempel, är lokalsamhället präglad av såväl en rik närvaro som ett fruktbart samarbete mellan kommun och stad, å ena sidan, och näringsliv och civilsamhälle, å den andra, något som skapar goda förutsättningar för enskilda medborgare. Den institutionella infrastrukturen är stark och medborgarna besitter ett stort kulturellt och socialt kapital – och är även privilegierade rent ekonomiskt. Inkomsterna är högre, arbetslösheten lägre, brottsligheten är mindre, tryggheten och tilliten högre.

I Ljusnarsberg och stadsdelen Fosie framträder, å andra sidan, den motsatta bilden. Otrygghet och misstro tycks vara kopplad till lokalstatens tillbakadragande – ibland även frånvaro. Till detta kommer svagheter gällande näringslivet, såväl frånvaron av arbetstillfällen som en avsaknad av företag och kommers. Även om det finns föreningar och goda intentioner från den politiska ledningen och dess tjänstemän, så saknas även delar av det civila samhällets institutionella infrastruktur. Tillika saknas till del det sociala och kulturella kapital hos medborgarna som är nödvändigt för inkludering och integration enligt det svenska samhällskontraktets fundamentala logiker. Utbildningsnivån är lägre, språkkunskapen är sämre, inkomsterna är lägre, arbetslösheten högre, brottsligheten är större, tryggheten och tilliten lägre.

Protagonisterna

För att levandegöra dessa förhållanden och skillnader presenterar vi vittnesmål från protagonister som lever och verkar i de platser som vi fokuserat på i våra fördjupningsstudier. Vi har valt ut informanter från såväl *lokalstat* som *det lokala näringslivet* och *den lokala föreningsvärlden*. Målet har varit att välja ut ett antal röster som representerar och levandegör olika aspekter på lokalsamhället, från makthavare till utsatta, från näringsliv till föreningsliv, från politiker till lokala tjänstemän.

I samtalen med våra protagonister har vi utgått – med lätt hand – från en frågemall som är ämnad att stimulera breda samtal kring tillit och trygghet, social samanhållning, medborgarnas förmåga till samarbete och konfliktlösning, synen på skola, omsorg, polis, lokalpolitiker, lokala näringsidkare, och lokalsamhällets föreningsliv. Hur ser de på akuta hot? Har de framtidstro? Känner de sig säkra och trygga? Känner de sig som delaktiga och inkluderade i samhället? Har de tillförsikt gällande sina egna och sina barns möjligheter att förverkliga ambitioner och drömmar?

Tematikerna

Vi har valt att tematisera våra analyser i två huvuddelar: *den lilla världen* och *den stora världen*. I den första delen ligger fokus på individ, familj, och andra "täta" gemenskaper som vetter mot det privata.

Hur ser det ut med tillit och trygghet inom familjer, klaner, religiösa samfund, etniska gemenskaper? Är man optimistisk om sin egen situation? Uppfattar man att det finns möjligheter eller hinder för att förverkliga sina egna liv, sina egna drömmar? Hur ser man på möjligheterna att hitta ett bra jobb och göra en karriär, att "finna sig själv". Ser man möjligheter för sina barn? Eller är man orolig för hur deras framtid kan komma att gestalta sig? Hur ser man på familjens roll i ett samhälle som det svenska, som ofta beskrivs som individualistiskt? Å andra sidan, hur ser man på tanken på att lämna familj och täta gemenskaper för att söka frihet och social rörlighet bortom familjen? Hur ser man på relationen individ, familj och stat?

I den andra delen skiftar vi perspektivet för att fokusera på samhällskontraktet, såväl lokalt som nationellt. Ser man sig som medborgare? Vad betyder detta? Har man sin primära identitet i familj eller i samhället i stort? Eller lokalt mer än nationellt? Givet hur viktigt det skötsamma arbetet är i Sverige, hur ser man på arbetet? På skötsamhet? Å andra sidan, hur förhåller man sig till konkurrerande auktoriteter som religion och religiösa samfund? Eller den etniska gruppen? Och hur ser man på andra människor i lokalsamhället i detta perspektiv? Är lokalsamhället präglad av en samsyn i dessa frågor? Har man förtroende för lokalstaten, för det lokala näringslivet, det lokala föreningslivet? Är det egna lokalsamhället på rätt väg? Känner man sig delaktig? Har man tillförsikt vad gäller Sverige?

Resultaten av denna fördjupningsstudie ska presenteras i bokform. Den planerade boken, som ska ges ut av bokförlaget Mondial under senhösten 2022, kommer att inledas med en introduktion till bokens centrala teman: samhällskontraktet, den sociala tilliten, förtroendet för gemensamma institutioner, framtidstro, utmaningar, hopp, rädsla. En preliminär bild av det svenska tillståndet ges via resultat från *Tillitsbarometern*. I bokens första del – *den lilla världen* – undersöker vi sedan det svenska tillståndet i det lokala utifrån teman som "Arbete", "Familj", "Tro", "Frihet", "Individualism." I bokens andra del – *den stora världen* – vidgar vi sedan perspektivet till att belysa synen på individen som medborgare och lokalsamhället som del av den större gemenskapen "Sverige" i kapitel som "Arbetsplatsen", "Föreningslivet", "Lokalsamhället", "Medborgarskapet", "Sverige".

I varje kapitel blandar vi vittnesmål från våra intervjuer med data från *Tillitsbarometern* och annan information som beskriver lokalsamhället ur olika perspektiv gällande politik, ekonomi, demografi och social organisering. Till hjälp har vi kartor, foton, bilder och berättelser om lokalsamhället som kompletterar och ger kontext åt vårt intervjumaterial.

Boken avslutas sedan med ett sammanfattande och framåtblickande kapitel som knyter an till den preliminära bild och de frågor som presenterades i det inledande kapitlet. Hur ser prognosen ut för Sverige och det svenska tillståndet? Vilka är trenderna?

Artikel i Fokus

Ett första smakprov på resultaten från dessa fördjupningsstudier presenterades i juni 2021 i [en artikel i tidskriften Fokus](#).

Tillitsbarometern

För mer information kontakta
Lars Trägårdh
Ersta Sköndal Bräcke högskola
www.esh.se/tillitsbarometern